

Ekonominės raidos scenarijus 2021–2024 m.

2021 m. kovas

Ekonominės raidos scenarijus (toliau – scenarijus) sudarytas įvertinus faktinę 2020 metų¹ Lietuvos ekonomikos raidą, po Finansų ministerijos 2020 m. gruodį paskelbto scenarijaus pasikeitusią projekcijų sudarymo statistinę bazę² ir epidemiologinės situacijos bei išorės aplinkos pokyčius. Prielaidos dėl išorės aplinkos vidutiniu laikotarpiu atitinka Europos Komisijos³ šių metų vasarį paskelbtą ekonominę prognozę.

2021 m. vasario mėn. paskelbtoje Europos Komisijos žiemos ekonominėje prognozėje numatoma, kad pagrindinės Lietuvos eksporto rinkos – Europos Sąjungos (ES) – ekonomika 2021 m. augs 3,7 proc. ir 3,9 proc. 2022 metais. Tikimasi, kad ES ekonomikos atsigavimas prasidės antrąjį 2021 m. ketvirtį.

Pagal scenarijaus rengimo metu disponuotą informaciją dauguma pasaulio valstybių tebebuvo veikiamos COVID-19 pandemijos, o epidemiologinė situacija tiek Lietuvoje, tiek daugumoje pagrindinių Lietuvos užsienio prekybos partnerių buvo valdoma neigiamą įtaką ekonomikai turinčiomis gyventojų mobilumą ir verslo funkcionavimą ribojančiomis priemonėmis. Lietuvoje nuo 2020 m. lapkričio 7 d. įvestas antrasis nacionalinis karantinas buvo sugriežtintas gruodžio 16 dieną. Griežto karantino sąlygomis Lietuva gyveno iki 2021 m. vasario 14 dienos. Remiantis vasario mėn. pradžioje Vyriausybės pavišintu laipsniško taikomų karantino režimo ribojimų keitimo planu, karantino ribojimai švelninami tiek savivaldybių, tiek nacionaliniu lygiais, atsižvelgiant į pasikeitusią epidemiologinę situaciją šalyje.

Nors 2020 m. pabaigoje tiek Lietuvoje, tiek kitose pasaulio valstybėse nuo COVID-19 ligos imta skiepyti pirmuosius žmones, kol kas vakcinavimo procesas neįgavo pagreičio. Tai susiję su nepakankamu vakcinų kiekiu, reikalingu pasiekti kolektyvinį imunitetą. Tikėtina, kad plačiajai visuomenei ES valstybėse vakcinos gali būti prieinamos antrąjį 2021 m. ketvirtį, o masinis vakcinavimas įsibėgės iki 2021 m. vidurio. Įvertinus tai, kad norint pasiekti kolektyvinį imunitetą reikėtų paskiepyti mažiausiai apie du trečdalius populiacijos, tikėtina, kad šis tikslas ES valstybėse gali būti pasiektas 2021 metais. Sudarant scenarijų laikėmės prielaidos, kad mažiausiai dar vienerius metus viruso plitimo suvaldymui ir kontrolei vis dar bus reikalingos specifinės epidemiologinės kontrolės priemonės, ribojančios ekonominį aktyvumą ir gyventojų mobilumą. Taip pat buvo daroma prielaida, kad valstybės finansinė pagalba verslui ir gyventojams išlaikys ekonomikos gyvybingumą ir didžioji verslo dalis vos tik atlaisvinus veiklos ribojimus bus pajėgi nedelsiant atnaujinti funkcionavimą.

¹ Ekonominės raidos scenarijus parengtas naudojantis informacija, viešai paskelbta iki kovo 1 d. imtinai.

² 2021 m. kovo 1 d. Statistikos departamentas paskelbė Nacionalinių sąskaitų duomenis už 2020 metus.

³ Europos Komisijos žiemos prognozė https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-forecasts/winter-2021-economic-forecast-challenging-winter-light-end-tunnel_en

Po pandemijos sukkelto nuosmukio 2020 metais Lietuvos ekonomika 2021 metais turėtų atsigauti. Ketvirtąjį 2020 m. ketvirtį pastebimai pablogėjus epidemiologinei situacijai neigiamas COVID-19 viruso poveikis ekonomikai juntamas ir pirmąjį 2021 m. ketvirtį, o įsibėgėjant masiniam visuomenės vakcinavimui nuo antrojo ketvirčio, tikėtina, sulauksime ekonominio aktyvumo didėjimo. Per visus 2021 metus Lietuvos ekonomika galėtų augti 2,6 procento, o vėlesniais vidutinio laikotarpio metais tikėtinas ekonomikos atsigavimo paspartėjimas – BVP galėtų augti vidutiniškai po 3,2 proc. per metus.

2020 m. COVID-19 pandemija reikšmingai pablogino darbo rinkos būklę šalyje. Nedarbo lygis, apskaičiuotas pagal gyventojų užimtumo tyrimo metodologiją, 2020 m. padidėjo 2,2 procentinio punkto iki 8,5 proc., o užimtų gyventojų sumažėjo 1,5 procento. Nedarbo lygį labiausiai didino neigiamas pandemijos poveikis šalies ekonominiam aktyvumui ir verslo lūkesčiams bei griežtos epidemiologinės situacijos valdymo priemonės, apribojusios dalies ekonominių veiklų funkcionavimą. Nedarbo lygį šiek tiek pakėlė ir užfiksuota didžiausia per nepriklausomybės laikotarpį teigiama grynoji migracija bei nesustojęs augti ekonominis darbingo amžiaus gyventojų aktyvumas, padidinęs darbo jėgos skaičių šalyje, bei užimtųjų skaičiaus sumažėjimas žemės ūkyje. Situaciją darbo rinkoje švelnino Vyriausybės taikomos subsidijos įmonėms už prastovas ir parama savarankiškai dirbantiesiems, kurios mažino nedarbo riziką ir švelnino krizės poveikį darbuotojams, padėjo išvengti masinių atleidimų iš darbo. Stipri darbo jėgos paklausa viešajame sektoriuje ir jame augęs užimtumas taip pat sušvelnino padėtį darbo rinkoje. Tačiau nuo 2020 m. lapkričio mėn. šalyje įvestas antrasis karantinas padidino darbo vietų pažeidžiamumą, ypač tiesiogiai karantino ribojimų veikiamoje paslaugų sektoriaus dalyje. 2020 m. dėl pandemijos didžiausius užimtumo nuostolius patyrė apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla, kurioje darbuotojų skaičius sumažėjo 14,3 procento. Kiek silpnėjęs, bet reikšmingas užimtųjų skaičiaus sumažėjimas buvo pastebimas prekyboje, statyboje, transporto ir saugojimo bei apdirbamosios gamybos veiklose. Itin nukentėjo labiausiai pažeidžiamos darbuotojų kategorijos, pavyzdžiui, jaunimas, turintis mažiau profesinių įgūdžių ir sudarantis reikšmingą paslaugų sektoriaus darbuotojų dalį, žemos kvalifikacijos darbuotojai. Jei aukštas nedarbas tęstųsi ilgesnį laikotarpį, tai keltų neigiamą riziką tiek darbo rinkos, tiek ekonomikos potencialo perspektyvoms.

Įvertinę darbo rinkos tendencijas, išaugusią karantino trukmę ir prielaidas dėl populiacijos vakcinacijos numatome, kad 2021 m. užimtų gyventojų skaičius išaugs 0,7 proc., o nedarbo lygis, apskaičiuotas pagal gyventojų užimtumo tyrimo metodiką, išliks tokia pačia lygyje kaip pernai – sudarys 8,5 procento. Kol bus suvaldyta pandemija, švelninantį poveikį darbo vietoms ir užimtumui šalyje turės Vyriausybės subsidijos įmonėms už prastovas ir parama savarankiškai dirbantiesiems bei įmonių gebėjimas prisitaikyti vykdyti veiklą neįprastomis pandemijos sąlygomis. 2021 m. I pusmetį neigiamą poveikį užimtumui turės kol kas nepasibaigusi antroji viruso banga, o vėliau atsigauvant ekonominiam aktyvumui ir išaugus darbo jėgos paklausai paslaugų sektoriuje nedarbo lygis ims mažėti sparčiau. 2022 m. sparčiau augant ekonominiam aktyvumui užimtų gyventojų skaičius didės 0,9 proc., o nedarbo lygis sumažės iki 7,5 procento. Vėlesniais vidutinio laikotarpio metais dėl visuomenės senėjimo ir darbingo amžiaus ir užimtų gyventojų skaičius po truputį ims mažėti, o nedarbo lygis dėl išlikiančio reikšmingo struktūrinio nedarbo dydžio mažės lėčiau ir vidutinio laikotarpio pabaigoje sudarys 6,5 procento.

Pandemijos sukeltas poveikis šalies ekonomikai prislopins darbo užmokesčio augimo tempą. Numatome, kad išaugus nedarbo lygiui ir išliekant dideliame neapibrėžtumui dėl Lietuvos ir eksporto partnerių ekonominės raidos 2021 m., palyginti su 2020 m., darbo užmokestis augs lėčiau tiek viešajame, tiek privačiajame sektoriuje, nors darbo užmokesčio augimą šiek tiek skatins 5,8 proc. didesnė minimalioji mėnesinė alga (MMA). Išaugus nedarbo lygiui ir darbuotojų pasiūlai nuo pandemijos nukentėjusios įmonės privačiajame sektoriuje darbuotojų darbo užmokesčio dydžius peržiūrės atsargiau. Darbo užmokestis augs sparčiau tose įmonėse, kurios nepajuto tiesioginio pandemijos poveikio, užsiima aukštos pridėtinės vertės produktų kūrimu ir kurios toliau susidurs su aukštos kvalifikacijos darbuotojų trūkumu. Atlyginimų augimą šiek tiek skatins numatomas profesinės karo tarnybos karių darbo apmokėjimo reformos vykdymas, statutinių įstaigų darbuotojų darbo užmokesčio, pedagogų ir dėstytojų atlyginimų, pareiginės algos bazinio dydžio valstybės tarnautojams didinimas.

Numatome, kad 2021 m. vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šalyje augs 5,2 proc. 2022 m. darbo užmokesčio augimo tempas sulėtės iki 4,5 proc. dėl numatomo lėtesnio atlyginimų augimo viešajame sektoriuje. Vėlesniais vidutinio laikotarpio metais mažėjant nedarbo lygiui darbo užmokesčio augimo tempas šalyje spartės daugiausia veikiamas darbo našumo augimo privačiame sektoriuje ir laikotarpio pabaigoje priartės prie 5 su puse procento. Numatome, kad vidutiniu laikotarpiu darbo užmokesčio augimo tempas viršys infliaciją, todėl darbuotojų perkamoji galia stiprės.

Infliacinis spaudimas Lietuvoje 2020 m. II pusmetį mažėjo dėl palankesnių importuojamų prekių kainų, kurias lėmė pandemijos sukeltas pasaulinis ekonominis nuosmukis ir susilpnėjusi energijos ir maisto žaliavų paklausa tarptautinėse rinkose, taip pat dėl pandemijos neigiamo poveikio Lietuvos ekonomikai, ypač paslaugų sektoriui, lėmusio mažesnę dalies vartojimo paslaugų paklausą ir kainas. 2021 m. infliacijos tempas turėtų paspartėti. Tikėtina, kad nuo š. m. II ketvirčio metinį infliacijos tempą didins iki prieškrizinio lygio pakilusios naftos kainos, didinsiančios energijos prekių, ypač transporto priemonių degalų, kainas. Numatoma, kad įgavus pagreitį gyventojų vakcinacijai ir atsigauyant ekonominiam aktyvumui paslaugų sektoriuje palaipsniui atsigaus ir paslaugų kainos. Nors spaudimas maisto kainoms šiuo metu išlieka prislopintas, pakilęs Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacijos (FAO) skaičiuojamas maisto kainų indeksas įspėja apie tam tikrų maisto žaliavų, pavyzdžiui, javų, kainų augimą pasaulyje, todėl netolimoje ateityje galime tikėtis maisto produktų kainų augimo.

Įvertinę vartotojų kainų raidos tendencijas ir pasikeitusias technines prielaidas dėl naftos kainų numatome, kad 2021 ir 2022 m. vidutinė metinė infliacija sieks 1,8 procento, o vidutinio laikotarpio pabaigoje išliks tvariose ribose ir sudarys 2 procentus. Vidutiniu laikotarpiu didelę įtaką kainų raidai darys importuojamų prekių, ypač energijos, maisto prekių, paslaugų kainų raida, padėtis šalies darbo rinkoje ir sprendimai dėl administruojamų kainų.

2020 m. COVID-19 viruso pandemija visuomenėje kėlė nerimą, jos suvaldymo priemonėmis apribotos galimybės naudotis tam tikromis paslaugomis, laikinai sutrikusi dalis prekybinių procesų pernai lėmė mažesnes gyventojų išlaidas vartojimui. Namų ūkių vartojimo išlaidos 2020 m. smuko 1,5 procento. Vartojimo smukimą iš esmės lėmė ribota pasiūla. Tuo tarpu paklausos pusė – gyventojų disponuojamosios pajamos – šalies mastu pernai augo. Didžiąją dalį disponuojamųjų

pajamų sudarančios pajamos iš samdomojo darbo šalyje augo beveik dešimtadaliu, taip pat didėjo ir socialinių išmokų dydžiai. Apribota galimybė įsigyti prekes ir paslaugas prisidėjo prie spartėjančio santaupų augimo, kuris tęsėsi iki pat 2020 m. pabaigos. Išaugusias sukauptas lėšas ir atsargesnį gyventojų elgesį rodo namų ūkių indėlių⁴ ir paskolų⁴, suteiktų namų ūkiams, duomenys – 2020 m. gruodį namų ūkių indėliai buvo penktadaliu didesni (19,8 proc.), palyginti su 2019 m. gruodžiu, kai 2020 m. pradžioje metinis pokytis siekė 11,4 proc. (2020 m. sausis). Vartojimą šalyje taip pat prislopino 2020 m. pavasarį pradėjusios augti lėčiau, o metų pabaigoje sumažėjusios paskolos, išduodamos namų ūkiams vartojimo tikslams (metinis pokytis 2020 m. gruodį siekė –6,5 proc.).

2021 m. besitęsiantis karantinas ir nežinoma jo trukmė kelia neapibrėžtumą ir slopina vidaus paklausą. Visgi, pagerėjus epidemiologinei situacijai ir švelnėjant ribojimams, Vyriausybei toliau tęsiant pajamų palaikymo priemonių veikimą, išsibėgėjus vakcinavimo procesui ir mažėjant nerimui dėl pandemijos raidos, gyventojų nuotaikos turėtų gerėti, išlaidos vartojimui galėtų būti planuojamos drąsiau, o dalis pernai sukauptų lėšų galėtų būti panaudotos 2021 metais. Numatome, jog namų ūkių vartojimo išlaidos 2021 m. galėtų augti 2,6 procento.

Vidutiniu laikotarpiu gyventojų vartojimo išlaidų pokyčius šalyje daugiausiai lems situacija darbo rinkoje, Vyriausybės įgyvendinama socialinė politika, demografiniai procesai. Namų ūkių vartojimo išlaidos Lietuvoje 2022–2024 m. galėtų vidutiniškai per metus augti po 3,3 procento.

Pandemijos sukeltas itin didelis neapibrėžtumas lėmė mažesnes išlaidas investiciniams projektams. Susidūrus su COVID-19 virusu dauguma įmonių atidėjo investicinius planus. Išlaidos bendrojo pagrindinio kapitalo formavimui 2020 m. Lietuvoje smuko 0,2 procento. Neigiamą įtaką investicijū į fiksuotą kapitalą pokyčiui darė 39,7 proc. sumažėjusios investicijos į transporto įrangą (–5,3 procentinio punkto įtaka) ir 1,6 proc. mažesnės investicijos į kitus pastatus ir statinius (–0,7 procentinio punkto įtaką).

Materialinių investicijų duomenys rodo, jog privatus sektorius 2020 m. buvo itin atsargus ir investicijas sumažino dešimtadaliu (–9,9 proc., to meto kainomis). Tuo tarpu viešasis sektorius padidino investicines išlaidas ir palaikė investicinį procesą šalyje (augo 19,7 proc., to meto kainomis). Viešasis sektorius toliau prisidės prie investicijų raidos ir kasmet vidutiniškai ketina skirti po 1,1 mlrd. Eur Valstybės investicijų programoje numatytų investicinių projektų įgyvendinimui.

Nepaisant nepalankios ekonominės situacijos ir tam tikriems sektoriams susiduriant su sunkumais, ne visos investicijos šalyje mažėjo. Itin svarbios tvirtesniai ekonominiams pagrindui sukurti produktyvios investicijos 2020 m. augo. Tai galėjo lemti tiek padidėjęs poreikis ieškoti naujų priemonių veiklos efektyvumo didinimui, tiek ir vienkartinis veiksnys išaugus poreikiui turėti daugiau įrangos, siekiant užtikrinti veiklą nuotoliniu būdu (tiek darbo, tiek švietimo tikslais). Investicijos į informacinių ir ryšių technologijas 2020 m. augo 21,4 proc., kitus įrenginius, mašinas ir ginklų sistemas – 14,5 proc., intelektinės nuosavybės produktus – 11,8 procento.

2021 m. besitęsiantis karantinas Lietuvoje ir griežtos viruso suvaldymo priemonės verslui kelia didelius iššūkius, todėl darbo našumo didinimas toliau bus itin aktualus ir produktyviosios

⁴ Likutis laikotarpio pabaigoje.

investicijos turėtų išlikti prioritetine sritimi. Vakcinavimo procesui išsibėgėjus, epidemiologinei situacijai pagerėjus ir užsienio paklausai atsigavus privatusis sektorius turėtų drąsiau imtis investicinių projektų įgyvendinimo. Numatome, kad 2021 m. išlaidos bendrojo pagrindinio kapitalo formavimui galėtų augti 4,6 procento.

Vidutiniu laikotarpiu ekonominiam aktyvumui Lietuvoje ir užsienyje augant, išnaudojant vis daugiau turimų gamybinių pajėgumų, efektyviai panaudojant iš ES gaunamas lėšas investicijų augimas šalyje galėtų paspartėti ir 2022–2024 m. vidutiniškai augti po 5,6 proc. per metus.

Remiantis prielaidomis dėl užsienio paklausos atsigavimo 2021 m. tikėtinas 4,8 proc. prekių ir paslaugų eksporto augimas. Vėlesniais vidutinio laikotarpio metais prekių ir paslaugų eksportas vidutiniškai galėtų augti apie 6,2 proc. per metus.

Scenarijus parengtas didelio neapibrėžtumo sąlygomis. Epidemiologinė situacija 2021 m. pradžioje tiek Lietuvoje, tiek kitose ES ir pasaulio valstybėse vis dar buvo labai nestabili, reikalaujanti griežtų epidemiologinės kontrolės priemonių. Naujos viruso atmainos, dėl kurių COVID-19 liga gali plisti daug sparčiau ir sukelti didesnę mirtingumą didina riziką, kad siekiant suvaldyti viruso protrūkius ir apsaugoti sveikatos apsaugos sistemas nuo perkaitimo, poreikis taikyti neigiamą įtaką ekonomikai turinčias priemones Lietuvoje ir ES valstybėse gali užtrukti ilgiau, nei pirmąjį šių metų ketvirtį. Todėl pandemijos sukelta įtampa darbo rinkoje, tiekimo grandinių sutrikimai ir verslo bei vartotojų elgsenos pokyčiai gali būti paveikti labiau, nei numatyta scenarijuje. Dėl nuolatos kintančio vakcinų tiekimo kiekio ir pristatymo terminų plano kol kas nėra patikimų duomenų dėl masinio visuomenės vakcinavimo pabaigos datos. Taip pat nėra žinomas masinio visuomenės vakcinavimo poveikis atskiroms visuomenės grupėms, nežinoma kaip ilgai po vakcinavimo išlieka atsparumas COVID-19 virusui, nėra aišku ar nuo šios infekcijos visuomenei teks vakcinuotis kasmet.

Didelis neapibrėžtumas dėl pandemijos suvaldymo terminų, neužtikrintumas dėl globalios ekonomikos atsigavimo laiko ir masto, geopolitinės įtampos bei galima įtampa finansų rinkose, neatsakingas pavargusios nuo ilgą laiką truncančių ribojimų visuomenės elgsens – esminiai neigiamos rizikos veiksniai, dėl kurių šiame scenarijuje numatytų pagrindinių rodiklių įverčiai gali keistis.

Jeigu realizuotųsi Europos Komisijos vasario mėn. paskelbtas pesimistinis scenarijus, dėl neišsipildžiusios prielaidos dėl pagrindinės Lietuvos eksporto rinkos perspektyvų, taikytos sudarant šį scenarijų, scenarijuje numatytų rodiklių įverčiai taip pat atitinkamai keistųsi. Pesimistiniame scenarijuje Europos Komisija numato, kad dėl stipresnio ir ilgiau truncančio COVID-19 ligos protrūkio ir su tuo susijusio poreikio ilgiau taikyti griežtesnes viruso suvaldymo priemones arba vėluojančių skiepijimo programų įgyvendinimo euro zonos ekonomika 2021 m. gali augti apie 2 procentinio punkto lėčiau nei numatyta vasario mėn. paskelbtame Europos Komisijos baziniame scenarijuje.

Taip pat kyla rizika, kad per anksti nutraukus valstybės finansinę paramą verslui ir gyventojams gali išaugti įmonių bankrotų skaičius, sulėtėti naujų darbo vietų kūrimas ir padidėti ilgalaikis nedarbas bei socialiai pažeidžiamų asmenų skaičius. Visa tai lėtintų ekonomikos atsigavimą ir keltų įtampas viešiesiems finansams.

Egzistuoja ir teigiama rizika, kad efektyvus masinio populiacijos vakcinavimo planų įgyvendinimas Lietuvoje ir kitose ES valstybėse sudarys pagrindą dar šiemet ekonomikai augti sparčiau, nei numatyta šiame scenarijuje. Spartesnis ES ir globalios ekonomikos atsigavimas, ES fondų lėšų panaudojimas ir precedento neturinčio ES ekonomikos gaivinimo priemonių⁵ taikymas vykdant reformas ir investuojant vidutiniu laikotarpiu gali paskatinti Lietuvos ekonomikos augimą daugiau, nei numatyta šiame scenarijuje.

Pagrindiniai ekonominės raidos scenarijaus rodikliai

Rodiklio pavadinimas	2020	2021P	2022P	2023P	2024P
BVP (to meto kainomis), mln. Eur	48794	50966	53564	56312	59251
BVP (palyginamosiomis kainomis) pokytis, proc.	-0,8	2,6	3,2	3,2	3,2
Suderinto vartotojų kainų indekso (vidutinio metinio) pokytis, proc.	1,1	1,8	1,8	1,9	2,0
Investicijų (palyginamosiomis kainomis) pokytis, proc.	-0,2	4,6	5,3	5,7	5,7
Prekių ir paslaugų eksporto (palyginamosiomis kainomis) pokytis, proc.	-1,3	4,8	6,7	6,0	6,0
Nedarbo lygis (pagal gyventojų užimtumo tyrimo apibrėžtį), proc.	8,5	8,5	7,5	6,9	6,5
Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio pokytis, proc.	9,6	5,2	4,5	5,0	5,4
Užimtųjų skaičiaus pokytis, proc.	-1,5	0,7	0,9	-0,1	-0,5

Šaltiniai: Finansų ministerija, Statistikos departamentas

⁵ ES ekonomikos gaivinimo priemonė „Next Generation EU“ į scenarijų nėra įtraukta. ES Gaivinimo ir atsparumo fonde (*Recovery and Resilience Facility*), kuris kuriamas kaip atsakas į pandemijos sukeltą ekonomikos, sveikatos, socialinio ir kitų sektorių krizę, Lietuvos valstybei yra numatyta apie 2 mlrd. eurų dotacijų. Kad galėtų pasinaudoti lėšomis pagal ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę, valstybės narės rengia savo ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planus. Toks Lietuvos planas Europos Komisijai turės būti pateiktas iki 2021 m. balandžio 30 d.